

Autonomia ja rahoittajan määräysvalta eivät sovi yhteen

■ J P Roos

Antti Hautamäki kirjoittaa *Tieteessä tapahtuu*-lehden pääkirjoituksessa (4–5/2009) yliopistolaista tavalla, jota ei voi sivuuttaa kommentoimatta. Hän esiintyy lehdessä Jyväskylän yliopiston ”tutkimusprofessorina”, mutta ymmärtääkseni hänen oikea roolinsa on edelleenkin Sitran tutkimusjohtaja. Ainakin kirjoitus heijastaa selkeästi sitralaista elinkeinoelämän näkökulmaa.

Hautamäen mielestä yliopistolaki on merkittävä uudistus, joka lisää yliopistojen kykyä vastata tulevaisuuden haasteisiin ja lisää yliopistojen autonomiaa. Hän haluaakin määritellä autonomian omalla tavallaan. Hänen mielestään ajatus siitä, että autonomia olisi kantilaista ”moraalisen subjektin vapautta säätää itse itselleen lait ja noudattaa niitä”, on virheellinen. Tällainen ei ole Hautamäen mukaan mahdollista, koska yliopistojen toiminta perustuu kokonaan niiden ulkopuoliseen lainsäädäntöön ja valtio rahoittaa niitä. Niiden toiminnan tulee olla vastikkeellista, rahoittajalla on oikeus edellyttää vastinetta rahoitukselleen. Yliopistoilta onkin Hautamäen mukaan vaadittava yhä suurempaa panosta innovaatioissa, niin että ne ovat suorastaan osa ”innovaatiojärjestelmää”. Näin ajatellen on välttämätöntä, että rahoittaja saa määrätä yliopiston hallinnosta ja vaikkapa hallitusten kokoonpanosta.

Hautamäki jatkaa päättelyketjuaan: yliopistojen johtamisella ei ole mitään tekemistä tieteen ja tutkimuksen vapauden tai tutkimuksen oman logiikan kanssa. Johtaminen on erillinen prosessi, jossa täytyy noudattaa tehokasta, ylhäältä alas suuntautuvaa johtamisjärjestelmää. Rehtorin riippuvuus yliopistoyhteisöstä (”alaisista”) ei sovi tällaiseen järjestemään. Toisaalta Hautamä-

ki näyttää ajattelevan, että yliopistoilla on joku aivan riippumaton järjestelmä, jossa tutkimusta ja opetusta kehitetään, mutta jota rehtori ei kuitenkaan ”johda”.

Hautamäen ajattelu osoittaa, että hän ei tunne yliopistojen todellisuutta – erityisesti tutkimuksen ja opetuksen logiikka on hänelle vierasta. Lähtekäämme alusta: onko todellakin niin, että rahoittajan pitää saada määrätä mitä yliopiston ”tulokset” ovat, siis mitä rahalla saa? Ei tietenkään! Tutkimuksen ja opetuksen vapaus tarkoittaa juuri sitä, että rahoittaja ei päättää mihin rahat ohjataan ja mitä voidaan pitää ”tuloksellisenä toimintana”. Viime vuosien tulosohejaus on osoittanut, että järjestelmä, jossa rahoittaja päättää, mikä on tuloksellista ja mikä ei, ei toimi. Kun yliopistot ovat suunnanneet toimintaansa tuloksellisuuskriteerien mukaisesti, se on selvästi supistanut yliopistojen autonomiaa. Varsinkin innovaatioihin ei tulosohjauksella ole ollut mitään (positiivista) vaikutusta.

Ajatus siitä, että rehtorin pitää olla tehokas ja ”alaisista” riippumaton toimitusjohtaja, johtaa myös vakaviin ongelmiin. Tutkimuksen ja opetuksen ”johtamista” on mahdoton erottaa muusta johtamisesta, toisin kuin nykyään yliopistojen johdossa ajatellaan (ja kuten Hautamäki luulee). Uudet johtamiskokeilut ja erilaiset valvonta- ja laatujohtamiset, joita yliopistoihin on viime vuosina tuotu, ovat vaikuttaneet selkeästi juuri tutkimuksen vapauteen. 40-vuotisella kokemuksella voin varmasti sanoa, että tällä hetkellä jopa professoreista entistä useampi miettii kaksi kertaa ennen kuin asettuu rehtoria, kansleria, dekaania tai hallintojohtajaa vastaan, koska seuraukset ovat tiedossa. Toimintaamme myös puututaan herkemmin. Meitä ”rettelöitsijöitä”, jotka

emme pelkää, on pieni vähemmistö ja uskalluksemme perustuu suurelta osin siihen, ettei meihin voi enää kohdistaa erilaisia kontrollitoimia. Itse voin lähteä milloin tahansa eläkkeelle, ja koska Suomen Akatemian rahoitus on vielä riippumatonta yliopistoista, voimme olla autonomisia. Kun suurin osa yliopistojen työntekijöistä on pätkätyöläisiä, niin on selvää, että heidän tilanteensa on toinen. Kunnioitan niitä kaikkia yliopiston työntekijöitä, jotka ottavat suuren henkilökohtaisen riskin puolustaessaan yliopistojen autonomiaa. He ovat nähdäkseni myös niitä, joiden ansiosta yliopistot menestyvät.

Mitä vapaampaa ja tuloskriteereistä riippumattomampaa yliopistojen ja tutkimuksen rahoitus on, sitä enemmän voi odottaa myös innovaatioita. Käänteisesti, mitä tarkempaa ja yksityiskohtaisempaa on valvonta, sitä heikompia ovat tulokset. Tämä tunnetaan ymmärtääkseni jopa Sitrassa, joka erittäin varakkaana rahoittajana on voinut jakaa resursseja melko runsaskätisesti hankkeisiin, joiden tulokset ovat hyvin epävarmoja. Toisaalta Sitrassa pyritään ohjaamaan varsinkin erilaisten selvitysten tekoa aivan liian tarkkaan (muistan hyvin kuinka eräs arvostamani tutkija sanoi kerran omasta Sitran rahoituksella tekemästään tutkimuksesta, että ”se on huonoin työ mitä olen koskaan tehnyt”, ja viittaisi juuri liian tiukkaan ohjaukseen).

Lisääkö uusi yliopistolaki siis opetuksen ja tutkimuksen vapautta ja yliopistojen autonomiaa? Uskoakseni ei. Sen avulla yliopistot pyritään todellakin kytkemään osaksi ”innovaatiojärjestelmää” ja tukahduttamaan niiden omalaksinen toiminta. Miten hyvin siinä onnistutaan, on toinen kysymys. Uskoakseni laki tulee aiheuttamaan vakavia konflikteja yliopistojen sisällä, kun rehtorit ja dekaanit pyrkivät ”johtamaan” ja yliopistoyhteisö joutuu tavan takaa puolustamaan vapauttaan.

Todettakoon lopuksi, että Hautamäki, kuten muutkin hänen näkökantansa edustavat, unoh-

” Mitä vapaampaa ja tuloskriteereistä riippumattomampaa yliopistojen ja tutkimuksen rahoitus on, sitä enemmän voi odottaa myös innovaatioita. ”

taa tahallisesti sen, että toisin kuin useissa muissa maissa, meillä perustuslaki takaa yliopistoille autonomian. Sata vuotta sitten käytiin kamppailua Suomen autonomiasta ja sen tulkinasta, kun Venäjän tsaari halusi johtaa Suomea osana venäläistä ”innovaatiojärjestelmää”. Silloinkin oli myöntyväisyysmiehiä, joiden mielestä tästä ei ollut mitään haittaa, päin vastoin. Silloinkin autonomialle tarjottiin ihan uusia, ajankohtaan sopivia tulkintoja. Itse olen sitä mieltä, että niin kauan kun yliopistoilla on perustuslaillinen autonomia, niin siitä on syytä pitää kiinni, olivat sen uhkaajat sitten kotimaisia tai ulkomaisia.

P.S. Tämän kirjoittamisen jälkeen sain tietää, että Hautamäki on nimitetty viideksi vuodeksi ”innovaatio toiminnan tutkimusprofessoriksi” Jyväskylän yliopistoon. Minusta tämä on jo sinänsä hyvä esimerkki siitä, millaisia haitallisia vaikutuksia yliopistolailla on yliopistojen autonomiaan. Niin sanotut tutkimusprofessorit ovat tähän mennessä kuuluneet erilaisten tutkimuslaitosten reper tuaariin, kun ne ovat halunneet kohottaa työntekijöidensä akateemista arvostusta. Ja nyt siis Jyväskylän yliopisto nimittää ”innovaatio toiminnan tutkimusprofessoreita”!

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan professori.